

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی ازدواج موقت به عنوان راهبردی برای عفت ورزی

* مرضیه آذرنیوشان^۱

چکیده

در عصر حاضر با ظهور پیام رسان های خارجی و شبکه های جهانی اینترنت و دست یازیدن بشر به ابزارهای نوین، بیم آن می رود که انسان در گذر از زندگی سنتی به روش مدرن و صنعتی، کم کم از جایگاه اثرگذاری و موضع فعال به سوی اثرپذیری و انفعال پیش رود، به گونه ای که بعضاً هویت و مسئولیت خویش را به فراموشی سپارد و مانند ابزاری در دست سامان دهندگان نظم نوین جهانی درآید در نتیجه همه ی ارزش های فطری و اخلاقی بیرنگ شود و جامعیت دین به دست حیلت و رزان نوین به بازی گرفته شود. در این نوشتار موضوع ازدواج موقت از زوایای مختلف مورد ارزیابی و دقت قرار گرفته و براساس متون آیات و روایات، نقش آن در کمک به جامعه برای حفظ حیای عمومی و عفت ورزی بیان شده است، تا بدینوسیله دیدگاه منفی جامعه به این نهاد که موجبات ایجاد مشکلات و عدم استقبال از آن شده، برطرف شود و در مرحله ی اجرا به گونه ای با آن برخورد شود که در جهت پیشگیری از بسیاری وقایع تلخ در حوزه خانواده و مانعی در افزایش فساد باشد؛ باشد که به سرمایه های الهی خود اندیشیده و در گذرگاه دنیا به راحتی از آن غفلت نشود.

کلیدواژه ها: متعه، عفاف، اخلاق، خانواده

---

۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه حضرت رقیه سلام الله علیها برازجان

مقدمه

ازدواج موقت یا متعه به ازدواج برای مدت معین و نه به صورت دائم گفته می شود. و همچنین سنتی است که اسلام آن را ابتکار کرده و اصلاً در جاهلیت نبوده. بلکه تسهیلی است که خدای متعال بر این امت نمود تا به این وسیله حاجت خود را برآورند و از انتشار زنا و سایر فواحش جلوگیری شود. این ازدواج که در اصطلاح به آن عقد تمتع می گویند مشروع است و با ازدواج دائم تفاوت هایی دارد، از جمله اینکه در عقد این ازدواج باید حتماً مهریه و مدت عقد معلوم باشد و بدون این دو عقد باطل است، زوجه در این ازدواج مستحق نفقه نبوده و از همسر خود ارث نمی برد مگر اینکه شرط ارث و نفقه کرده باشد. همچنین در این ازدواج طلاق وجود ندارد و جدایی بین زن و شوهر با اتمام و یا بخشیدن مدت حاصل می شود.

از نظر اهل سنت، زیدیه، اسماعیلیه و اباضیه، حکم مشروعیت ازدواج موقت در همان عصر پیامبر نسخ شد و این نوع ازدواج حرام گردید. ولی فقهای شیعه ی امامیه بر این باورند که پیامبر هرگز این حکم را نسخ نکرد و در عصر او و در دوره خلافت ابوبکر نیز عملی مشروع بود.

بر پایه ی برخی روایات که در منابع روایی اهل سنت نیز نقل شده است، نخستین بار عُمَرُ بن خطاب آن را حرام اعلام کرد. فقهای شیعه ی امامیه با استناد به آیه ی ۲۴ سوره ی نساء و روایات پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام به مشروعیت ازدواج موقت فتوا داده و احکام آن را بیان کرده اند.

از نظر اسلام ازدواج پیمان مقدسی است و برقراری این پیمان براساس مقررات، آداب و رسوم، تشریفات و قوانین خاصی صورت می پذیرد. دین اسلام به ازدواج عنایت و تاکید فوق العاده ای دارد. طوری که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می فرماید: « ما بُئِيَ فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءً أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، وَأَعَزَّ مِنَ التَّزْوِيجِ؛ هیچ ساختمانی در اسلام بنا نشده است که در نزد خداوند از بنای کانون خانواده محبوب تر باشد.»

همچنین در قرآن چندین آیه درباره ی اهمیت اصل ازدواج آمده است. « وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ مردان و زنان بی همسر را همسر دهید و هم چنین غلامان و کنیزان صالح و درست کارتان را، اگر فقیر و تنگدست باشند. خداوند آنان را از فضل خود بی نیاز می سازد و خداوند واسع و آگاه است.»

ازدواج از نظر اسلام وسیله ای است که زن و شوهر در سایه ی آن با کمال آسایش و اطمینان به حقوق خود در کنار یکدیگر زندگی می کنند. ازدواج بازار زنا را کساد و بناهای لواط را بهم می ریزد و سبب می شود که دست استمناء کنندگان کوتاه شود و افراد شرور و مغرور را منکوب کند و از این جهت مردم خیرخواه آسوده تر زندگی کنند. ازدواج نمودن شرارت انسان را کاهش داده و باعث به ثمر رسیدن نهال انسانی خواهد شد.

چنانکه می دانیم برای برخی از مردم شرایط ازدواج دائم امکان پذیر نیست و از طرفی هم فشار غریزه ی جنسی ممکن است آنها را در تگنا قرار دهد و در نتیجه به سمت فحشا و فساد بکشد. جوانان که اولین گروه متمایل به این سمت هستند با سردرگمی و ناآگاهی رو به رو می شوند که یا با ارتباط های پی در پی خود را تباه می کنند و یا آنقدر خودداری می کنند که آسیب های دیگری خواهند دید. به همین جهت اسلام برای رهایی پیروان خود از این خطر، ازدواج موقت یا متعه یا ازدواج منقطع را پیشنهاد کرده است.

با این حال امروزه با پسران مجردی مواجهیم که به علل مختلف از جمله فرار از مسئولیت زندگی مشترک، ازدواج نمی کنند و در عوض برای ارضای نیازهای جنسی خود به ارتباط با دختران روی می آورند و برای کسب رضایت از دختران بحث صیغه را مطرح می کنند. یا فرض براینکه کسی بخواهد با روی آوردن به ازدواج موقت تجربه ی جدیدی کسب کند و طعم زنان دیگر را بچشد، با توجه به سیری ناپذیر بودن این گونه تمایلات انسان، همیشه آرزو خواهد کرد که با زنان دیگر هم ازدواج کند و چون امکانات آن را ندارد و با محدودیت های بسیاری رو به روست، طبیعتاً عطش وی از بین نخواهد رفت، بلکه روز به روز تشدید خواهد شد و او را بیشتر در ناکامی فرو خواهد برد. یکی از مختصات و امتیازات انسان از حیوانات همین است که دو نوع میل و تمنا در بشر ممکن است پیدا شود. تمنای صادق و تمنای کاذب. تمنای صادق همان هاست که مقتضای طبیعت اصلی است. در وجود هر انسانی میل به امور جنسی، به غذا خوردن و امثال این هاست. هر یک از این امیال هدف و حکمتی دارد؛ بعلاوه همه ی اینها محدودند ولی همه ی اینها ممکن است زمینه ی یک تمنای کاذب واقع شوند. در بعضی از میل ها و غرایز که غریزه جنسی از آن هاست این تمنا به صورت یک عطش روحی در خواهد آمد یعنی قناعت و پایان پذیری را در آن راه نیست. به عبارتی غریزه ی طبیعی را می توان اشباع کرد، اما تمنای کاذب خصوصاً اگر شکل عطش روحی به خود بگیرد اشباع پذیر نیست.

یکی از موضوعات مهم و بایسته ی توجه در ازدواج موقت، هجمه ی تبلیغی سنگین علیه این حکم شرعی است. به طوری که مخالفان آن از طیف های مختلف جامعه از روشنفکران و فمینیست ها گرفته تا وهابیان اهل سنت هستند و در آن جا که مسأله محدود به روابط دختر و پسر مجرد و ازدواج موقت آنها نباشد، زنی که با وجود مدرک دکتری خانه داری را انتخاب کرده و به هنرمندی و کدبانوگری معروف است و فرزندانش هیچ مشکل اخلاقی و درسی ندارند، همسرش را می بیند که مخفیانه و دور از چشم او به دنبال صیغه کردن زنان است و این کار نه یک بار که چندین بار در سال ادامه دارد، ناچار است تمام عمر خود را در این تضاد و دوگانگی بین بی اخلاقی همسر و علیت متعه برای مردان متاهل زندگی کند، و با عنایت به مشکلاتی از قبیل اینکه در حوزه ی ازدواج موقت و مباحث مربوط به آن کتب مستقل انگشت شماری نگاشته شده است و متأسفانه با وجود تمامی سفارشات اسلام و علمای دین به ازدواج موقت برای پیشگیری از فساد، هنوز جایگاه واقعی خود را در جامعه ی ایران نیافته است.

مشهود است که در سایر حوزه های فقهی هم چون معاملات، خمس، زکات و ... همواره بحث های جدیدی انجام پذیرفته و افق های روشنتری برای حل مسائل نمایان گردیده است اما در باب ازدواج موقت افراد به صورت سلیقه ای عمل می کنند. بعضی صرفاً روایاتی که بعد استحباب دارد را ملاک قرار داده و برای عمل به این مستحب گوی سبقت را از دیگری ربوده اند. با بررسی برخی از سایت ها مشخص شد که اغلب درصد بیان جواز این نوع ازدواج به صورت مطلق هستند. برخی هم پا را جلوتر گذاشته و این نوع ازدواج را به پیامبر صلی الله علیه و آله هم نسبت داده و استدلال آورده اند که مگر می شود پیامبر حکمی را حلال کرده باشد اما خود او به آن عمل نکرده باشد؛ که البته منظور این افراد این است که اثبات کنند پیامبر صلی الله علیه و آله با وجود داشتن همسر و تأهل این نوع ازدواج را هم انجام داده اند. تا کنون کتب و مقالات متعددی در خصوص ازدواج موقت به رشته تحریر در آمده است که از جمله آنها می توان به کتاب ازدواج موقت در حقوق موضوعه ایران اثر مهدی رضایی زاده (۱۳۹۸)، کتاب ازدواج موقت در اسلام اثر علی عسکری (۱۳۷۷) کتاب، ازدواج موقت در آینه قرآن و سنت اثر رحیم پارسا (۱۳۸۷) و... اما وجه ممیزه و جنبه نوآوری این اثر نسبت به سایر آثار همسو این است که به لحاظ کارکرد عفت ورزی و موارد نهی از متعه به عنوان راهبرد استعفاف در هیچ یک از آثار به صورت جامع به موضوع پرداخته نشده است که در اثر حاضر، بطور کامل مورد اهتمام قرار خواهد گرفت.

فرضیه های مطروحه ی محقق:

در فقه شیعه ی امامیه ازدواج موقت مشروع می باشد، و مشروعیت آن با استفاده از آیات قرآن، روایات معصومین علیهم السلام و سیره ی مسلمانان در عصر پیامبر به اثبات رسیده است.

در محوریت موضوع بحث «ازدواج موقت» نه از باب قیاس و استقراء بلکه از جهت حکیمانه و برهانی بدون احکام شرعی، ارزیابی دقیق نصوص روایی، استدلالات جامع و فراگیرانه ائمه معصومین در بیان احکام و موضوع مورد نظر ما بسیار کامل و حامل ظرایف و لطایفی است که گویای توجه همه جانبه ی این بزرگواران در تبیین این موضوع است.

بنابراین تصمیم گرفتیم که به کمک کتب روایی و تفسیری در این مقاله به حل مسائل زیر پردازیم:

آیا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ازدواج موقت داشته اند؟

جایگاه اخلاق را در ازدواج موقت از منظر قرآن کریم بررسی کنیم.

در چه مواردی ائمه معصومین از ازدواج موقت نهی می کردند؟

تا به این وسیله بهتر بتوانیم جایگاه این نوع ازدواج را در اجتماع خود پیدا کنیم.

یعنی حرکت بدون بصیرت در موضوعات متعدد منع گردید. که اولاً حکم متعه از این دستور العمل کلی خارج نیست. ثانیاً نفس این موضوع و چگونگی طرح آن و لزوم معرفت نسبت به جایگاه آن برای مرد و زن در متون روایی صراحتاً آمده است.

لذا همانطور که برای ازدواج دائم بنا بر حکم ثانویه ازدواج حرام، مکروه، مستحب و ازدواج واجب ترسیم شده، برای متعه نیز به رغم تاکید بر اباحه و یا استحباب از جهت پایداری سنت و مقابله با بدعت، هر کجا بوی سوء استفاده و یا خروج از موضع اعتدال و ضرورت آمده، قاطعانه ایستاده اند و به پیشگیری از ابزاری شدن حکم خدا اقدام و یا در صدد نفی یا افراط و تفریط بر آمده اند و در راستای بیان حکم فردی، حکمتهای اجتماعی آن را هم تبیین نموده اند.

چنانچه در روایتی از امام هشتم (ع) اینگونه آمده است: «المتعه لا تحل الا لمن عرفها و هی حرامها علی من جهلها! متعه حلال نیست مگر بر کسی که شناخت دقیق نسبت به آن دارد و حرام است به کسی که جاهل به احکام و شرایط آن است». این حدیث به وضوح نگرانی اهل بیت علیهم السلام را از این که متعه بازیچه ی دست افراد هوس ران شود برای انسان مشخص می سازد. لذا نتیجه بحث فوق فی الجمله این است که اگر حتی از امر حلالی چون ازدواج موقت قصد لذت جویی و تباه سازی بنیان خانواده احساس شود - کما اینکه به عنوان مثال مردی بنا بر تنوع طلبی و یا هرزگی جنسی به این کار مبادرت نماید - عملاً با روح اخلاقی حاکم بر تعاملات فقهی مخالفت کرده و به لحاظ عرف عام اخلاقی نیز چندان مورد وثوق نخواهد بود؛ همان گونه که در روایات نیز بر این امر تصریح شده و روح کلی حاکم بر آیات الهی اولاً اهتمام بر استعفاف بوده و با هر گونه فساد اخلاقی - به هر شکلی که نمود و عینیت یابد - مخالف است.

---

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۸، ح ۲۶۳۶۶

نتیجه گیری

بررسی دقیق قوانین شریعت ما را به این نتیجه رسانده است که اولاً در هر یک از قضایای دینی، عفاف نهادینه شده است و پیوند خاصی بین عفاف و قوانین شرع وجود دارد. ثانیاً در فلسفه ی بسیاری از احکام پنجگانه و تکالیف اسلام تقویت بنیه ی عفاف نهفته است. ثالثاً اگر این عصاره شیرین و ارزشمند از حقیقت وجود آدمی بیرون رود، نه تنها دین درباره او کارآمدی نخواهد داشت، بلکه خصایص انسانی هم به تدریج از وجود او رخت برخواهد بست.

در یک نگاه کلی گستره ی عفاف به گستردگی فعل و انفعالات جوارح و جوانح انسان است. لذا گاه موضوع کلی عفاف در امور اجتماعی است که انشعابات ی چون عفاف در لباس، نگاه، صدا، گفتار، سر، مقام، مال، خوراک، خندیدن، زینت، کار و ... دارد و گاه در خانه و خانواده است؛ مثل عفاف در حسن معاشرت زوجین، حفظ حریمها، شنیدن، نیت، تفکر، رعایت حقوق متقابل و ... و گاه موضوع عفاف و انفعالات فردی و زمینه ساز ارزشهای خاصی از جهت تمایزات اخلاق شخصی است، مثل مراقبت به هنگام عبادت، مشارطه در دوری از گناه و سوء ظن و پرهیز از بیکاری و تنبلی، غفلت، خواب و خوراک و گاهی هم یک حکم در هر سه عرصه اجتماعی، خانوادگی و فردی زمینه ساز باروری عفت است. پس دایره عفت در زندگی بشر به وسعت دایره زندگی فردی، اجتماعی و کلیه تعاملات فکری و رفتاری انسان است.

طرح ازدواج موقت نیز از سوی دین مبین اسلام، یک راهکار شایسته و مناسب و عفیفانه، برای یک سلسله از مشکلات و معضلات اجتماعی است. اما این طرح بایستی در ظرف زمانی و مکانی خود مورد استفاده قرار گیرد. همانطور که از اجمال کلمات ائمه علیهم السلام و بزرگان و همچنین بررسی مصادیقی که پیامبر صلی الله علیه و آله برای صحابه ی خودجواز متعه را شخصاً صادر کرده اند، حاکی از اصل کلی اعتدال و پاسخگویی منطقی و معقول به نیاز بشر است. لذا از طرفی با رهبانیت و سرکوب غرایز به شدت مقابله کرده و از سوی دیگر نفی ذواقیت و هوسرانی کرده اند. لذا وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله یاران خویش را می دیدند که در عسرت و مشقت فراوان هستند و از بی همسری گلایه دارند و چاره ی کار خود را در اخته کردن خویش می بینند. حکم متین متعه را برای مقابله با رهبانیت و سرکوب غرایز پیش روی ایشان قرار می دادند. از این طریق هم از گسترش ارتباطات نامشروع و زنا جلوگیری می شد و از سوی دیگر چون تجویز آن در مواقع اضطرار بوده نفی ذواقیت و هوسرانی می کردند و قانع از ابزاری ساختن قوانین دینی در جهت امیال نفسانی می شدند. و حکم متعه درست در راستای برقراری این توازن و میانه گزینی است. لذا در جامعه ای که حتی الفاظ مورد سوء استفاده قرار می گیرد و به نام آزادی و سهولت در دین ستر و عفاف و حریمها و حرمتها مورد تعرض قرار

می‌گیرد، در چنین جامعه‌ای راهکار متعاً قطعاً راه علاج و درمان واقعی نیست. بلکه چراغ نادان به دست دزدانی است که برای هوسرانی خود دنبال ابزار مناسب می‌گردند.

نکته‌ی قابل ذکر این که این نگاه منفی به ازدواج موقت در جامعه نیز برخاسته از این سوء استفاده هاست. لذا این نگاه منفی در صورتی می‌توانسته بار مثبت به همراه داشته باشد که جامعه سوق به سوی ازدواج دائم داشته و اهداف خود را در راستای ارج نهادن به آن نهاد برنامه ریزی کند و با پرهیز از عمومیت بخشی به حکم خاص ازدواج موقت، نگذارند حل مسأله‌ی نیاز جوانان به ازدواج دائمی در وادی فساد و تباهی غوطه‌ور بماند.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

۱. ابن شعبه حرانی، حسین بن علی، **تحف العقول**، مترجم: صادق حسن زاده، قم، آل علی علیه السلام، چاپ اول، ۱۳۸۲ش
۲. بخاری، محمد بن اسماعیل، **صحیح بخاری**، قاهره-مصر، جمهوری مصر العربیه، چاپ دوم، ۱۴۱۰ق
۳. حاجیان، اسماعیل، **اخلاق مهدوی**، تهران، مؤسسه فرهنگی نبأ، ۱۳۹۷
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم، جماعه المدرسین فی الحوزه العلمیه بقم، موسسه النشر الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۲۴ ق
۵. حلبیان، حسین، **احکام مهریه در فقه شیعه**، تهران، آبادگران، ۱۳۹۰
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات**، بیروت-لبنان، دارالشامیه، چاپ اول، ۱۴۱۲ق
۷. سند، شیخ محمد، **العروه الوثقی**، کتاب نکاح، قم، باقیات، چاپ اول، ۱۴۲۹ ق
۸. شیخ مفید، محمد بن محمد، **المسائل العکبریه**، قم، الموترالعالمی لالیفیه الشیخ المفید، ۱۴۱۳ق
۹. طباطبایی، محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، مترجم: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، قم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی، تهران، رجا، ۱۳۶۷ش
۱۰. طریحی، فخرالدین، **مجمع البحرین**، تهران، مکتبه المرتضویه، چاپ سوم، ۱۳۷۵ش
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق
۱۲. -----، **فروع کافی**، مترجم: گروه مترجمان، قم، قدس، چاپ اول، ۱۳۸۸ش
۱۳. قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۷۱ش
۱۴. مجلسی، محمدباقر، **بحار الانوار**، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۱ش

۱۵. مطهری، مرتضی، **سیری در سیره ی نبوی**، تهران، صدرا، چاپ پنجاه و دو، ۱۳۸۹ش

۱۶. -----، **نظام حقوق زن در اسلام**، تهران، انتشارات صدرا، چاپ پنجاه و دو، ۱۳۸۸

۱۷. نوری طبرسی، حسین، **مستدرک الوسائل**، قم، موسسه آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث، چاپ اول،
۱۴۰۸ق

مقالات

۱. میرخوانی، عزت السادات، **مقاله: گستره ی عفاف در زندگی انسان**، شماره ۲۴، نشریه فقه و حقوق
خانواده، فصلنامه ندای صادق، زمستان ۱۳۸۰

۲. -----، **مقاله: مرزشناسی ازدواج موقت**، شماره ۱۰، مجله مطالعات راهبردی زنان،
زمستان ۱۳۷۹